

LIEČEBNÝ DOSAH SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO NEZÁVISLÉHO DIVADLA

BALLAY, Miroslav. *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku.* Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2020. 302 s. ISBN 978-80-558-1524-4.

Najnovšia knižná monografia teatrologa a divadelného estetika Miroslava Ballaya s názvom *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku* zachytáva rôznorodosť poetík niekoľkých – azda najvýraznejších – nezávislých a zároveň v domácom kontexte alternatívnych slovenských divadelných súborov, zoskupení a osobností. K charakteristickým črtám ich poetík sa autor dostáva implicitne, dedukciou, prostredníctvom analýz konkrétnych vybraných diel, resp. vybraných tém, ktoré diela obsahujú. Popri tom prináša aj niekoľko úvah nad funkciami nezávislého divadla i potrebou jeho existencie. Nejde teda o rýdzo teatrologickú publikáciu, pretože istú časť našej kultúrnej identity uchopuje ako celok, s viacerými odbočkami do filozofie, sociológie, kulturológie a prekvapivo i medicíny, pričom si po celý čas zachováva vycibrený vedecký slovník. Pozitívne hodnotenie si zaslúži editorská práca: napriek tomu, že ide o zbierku tematicky rôznorodých štúdií z rokov 2013 až 2019, ako celok si zachováva koncíznosť. Ďalším pozitívom je aktuálnosť publikácie: Ballay vo viacerých prípadoch interpretuje diela, ktoré sú ešte stále uvádzané na javiskách, niektoré z nich dokonca niekoľko rokov, čo len potvrdzuje ich nadčasovosť a zároveň vhodnosť ich výberu za objekty skúmania.

Využitie zvolenej metodológie, teda interpretáčnej sondáže, slúži autorovmu cieľu. Nie je ním zmapovanie všetkých nezávislých divadiel či kultúrnych inštitúcií kvantitatívnym spôsobom. Práve naopak, pestrý obraz o slovenskej nezávislej divadelnej kultúre autor vytvára prostredníctvom mozaiky vykladanej z analýz osobností a diel, výrazne determinujúcich aktuálne dianie v slovenskom nezávislom divadelníctve. Fenoménu (nielen slovenského) nezávislého divadla sa Ballay venuje vo svojej výskumnej činnosti dlhodobo, nie je preto náhodou, že i tentoraz

si vybral tému, ktorá korešponduje s jeho odborným zameraním.

Začiatočnú kapitolu monografie tvorí Úvod s podkapitolami nazvanými *Diverzifikácia poetiky súčasného slovenského divadla* a *Výrazová dvojpoľnosť divadla*. V rámci prvej z nich autor popri zovšeobecňujúcej úvahe o pestrosti poetík súčasného nezávislého divadla na Slovensku (teda nie nutne slovenského v zmysle zostavy inscenačného tímu, spomína aj hosťujúcich tvorcov) opisuje i poetiku autorských monodram režisérky a performerky Slávy Daubnerovej. V druhej podkapitole uvažuje o nezávislom divadle metaforicky ako o profylaktiku, očistnom prostriedku, ktorý môže byť liekom i jedom. Dochádza k tomu najmä pri dielach, ktoré svojou kontroverznosťou, vyvolanou detabuizáciou nepríjemných, traumatizujúcich tém, dokážu spolarizovať nielen prítomných divákov, ale môžu mať dopad aj na širšie spoločenské dianie. Ich cieľom, ako upozorňuje autor, však nie je samotné pobúrenie, ale práve očistenie prostredníctvom vyplavenia negatívnych emócií.

Nasledujúcou kapitolou už Ballay plynuje prechádza ku konkrétnym umeleckým súborom a dielam. Každá z týchto kapitol sa otvára predstavením tvorcu/režiséra/kľúčovej osobnosti divadla a pokračuje rozborom inscenácie či jej fragmentu. Autor začína Divadlom Stoka, čo je v štruktúre monografie logické, keďže práve toto divadlo svojou poetikou naplňa predchádzajúcu charakteristiku divadla ako očistného prostriedku. V podkapitole s názvom *Kaleidoskopické obrazy devalvujúceho sveta* ponúka Ballay exkurz do poetiky tohto nezávislého divadla a následne predkladá podrobnú analýzu inscenácie *Re re re*, v ktorej postupne rozoberá každý obraz. Režisér Blaho Uhlár, resp. Divadlo Stoka, dlhodobo pracuje s princípom tzv. dekompozície: obrazy v inscenáciách na seba nijako nenadväzujú, nerozvíjajú jeden príbeh, preto je takýto prístup k rekonštrukcii vhodný a vítaný. Ballay i napriek vzájomnej nekonzistentnosti obrazov nachádza ich spoločné menovatele a predostiera spôsob, akým možno na inscenácie tohto divadla nahliadať bez prílišnej abstraktnosti a zároveň sa vyhnúť ich dezinterpretáciám. Podkapitola *Od kaleidoskopických*

obrazov k štruktúre prináša zhrnutie tejto analýzy, s prihliadnutím na výtvarnú a hudobnú zložku inscenácie a ich význam.

Ďalším divadlom reflektovaným v monografii je nitrianske Teatro Tatro. Podkapitola s názvom *Reflexia umeleckého zobrazenia smrti v inscenácii Majster a Margaréta* je poňatá viac z pohľadu kulturológie. Ballay v nej neinterpretuje inscenáciu ako celok, zameriava sa na jedinú motivickú líniu, a síce líniu smrti: teda opäť tabuizovanú tému objavujúcu sa v divadelnej inscenácii. Štúdia pôvodne vyšla ako príspevok v zborníku z medzinárodnej vedeckej konferencie s veľavravným názvom *Kumšt (k) smrti z kulturológických prizerorov*.

Najrozsiahlejšia kapitola monografie patrí Divadlu Pôtoň. V rámci nej autor reflektuje dve scénické diela jediného slovenského profesionálneho divadla sídliaceho na vidieku, a ďalšie jedno, ktoré Divadlo Pôtoň produkčne zastrešilo a umelecky na ňom participovalo. Prvá podkapitola s názvom *Divadlo ako cesta (Miracles)* je venovaná, slovami autora, „ojedinelej divadelnej udalosti“ (s. 96): tak nazýva projekt, ktorý vznikol zo spolupráce Divadla Pôtoň, Slávy Daubnerovej a združení Med a Prach a Debris Company. Ballay popri spojení viacerých umeleckých zoskupení, a teda aj rozličných poetík, vyzdvihuje jeho unikátne zasadenie do priestoru obce Bátorce, kde Divadlo Pôtoň pôsobí. Podkapitola ponúka hlbokú analýzu tohto jedinečného projektu, sprostredkovanú formou autentického osobného zážitku autora, ktorý sa nachádza v úlohe sprievodcu putovaním. Nereflektuje len samotné dielo, ale aj reakcie ostatných divákov, nevynecháva košaté opisy prírody a celkovej atmosféry, ktorá vplývala na jeho zážitkový imagen.

Podkapitoly *Útek z prekliatia zeme* a *Interpretačné sondy do divadelného diela – Pastierska symfónia* sú interpretáciami divadelných inscenácií *Americký cisár* a *Pastierska symfónia*. Aj keď v predchádzajúcej podkapitole nechal autor väčší priestor svojmu očareniu z empirickej skúsenosti, zo zvoleného štýlu príliš neustúpil ani v prípade výskumu ďalšej tvorby tohto divadla. Deje sa tak najmä z dôvodu nelineárnosti, resp. asociatívnosti charakteru štruktúry oboch inscenácií, čo sa odzrkadľu-

je vo využívaní fenomenologického prístupu k divadelnému umeleckému dielu.

Nasledujúca kapitola obsahuje reflexie dvoch scénických kompozícií zoskupenia Med a Prach, ktorých experimentálnosť vyplýva (aj) zo zlučovania viacerých umeleckých druhov. V prvej z podkapitol s názvom *Hľadanie spirituality v scénickom diele Krása a hnuš* Ballay upozorňuje najmä na religióznu funkciu divadla, uplatňujúc poznatky z oblasti religionistiky a histórie, ktorými obohacuje svoj teatrologický/estetický výskum. V podkapitole nazvanej *Archeológia ľudského rodu* reflektuje dielo *Eu.genus* viac-menej deskriptívne, výraznejšie z estetického hľadiska.

Posledná z kapitol zaoberajúcich sa konkrétnym divadlom (nie však posledná v štruktúre monografie) je venovaná Novému divadlu z Nitry. Prvou podkapitolou nazvanou *Šimon Spišák v kontexte súčasného alternatívneho divadla* sa odlišuje od ostatných kapitol, keď širokospektrálne reflektuje tvorbu režiséra najmladšej generácie. Dôvodom pre zaradenie tejto štúdie do monografie môže byť, popri ambícii predstaviť tvorbu autora, aj poetika, ktorú Ballay považuje za „alternatívnu“ (s. 187), nevyhranenú voči jednému typu publika, s neprehliadnuteľným vlastným štýlom réžie a využívajúcou bábkové postupy (Spišák je absolventom Katedry alternatívneho a loutkového divadla DAMU). S takouto motiváciou je možné súhlasiť. Zároveň ňou autor osvetľuje kontext druhej podkapitoly nazvanej *Slovensko v obrazoch alebo obrazy (zo) Slovenska*, v ktorej interpretuje inscenáciu *Slovensko v obrazoch* v Spišákovej réžii.

Monografiu uzatvára kapitola popisujúca fenomén umeleckých rezidenčných pobytov v nezávislých kultúrnych centrách na Slovensku. No jej názov – *Umelecké rezidencie v sieti nezávislých kultúrnych centier* – pôsobí zmätočne, keďže problematike sa napokon venuje len prvá z troch podkapitol. V nej autor približuje funkcie takýchto pobytov a spôsoby ich realizácie. Spolu s bohatou bibliografiou je jej prínosom zaradenie osobných rozhovorov autora s ľuďmi z praxe.

Posledné dve podkapitoly sú kulturológickými úvahami nad umelecko-kultúrnymi témami, akými sú intervencia vo verejnom priestore a performativnosť umeleckej kultúry.

ry. V nich sú zahrnutí predstavitelia alternatívnej divadelnej kultúry na Slovensku, ktorí nemajú stále zázemie, preto často využívajú princíp site-specific a vytvárajú diela na miere priestorov, v ktorých sa uskutočňujú.

Popri predstavení spôsobu, akým sa dajú divadelné umelecké diela interpretovať efek-

tívne, bez povrchnej deskripcie, no zároveň dostatočne teatrologicky konkrétne, tkvie potenciál tejto monografie aj v jej dokumentárnosti. Reflektuje totiž rôznorodosť trendov a poetík typických pre slovenské divadlo celej druhej dekády 21. storočia.

Milan Hrbek